

SPRÁVY A POSUDKY

Prezentácia slovníkových diel z kuchyne najvýznamnejších lexikografických pracovísk Slovenska

17. apríla 2007 sa o 14. hodine uskutočnila v knižnici Slovenského národného múzea na Vajanského nábreží prezentácia lexikografickej produkcie Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave a Inštitútu slovakistiky, všeobecnej jazykovedy a masmediálnych štúdií Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity.

Moderátorom príjemného popoludňajšieho stretnutia bol riaditeľ Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave Slavomír Ondrejovič, ktorý prítomných priaznivcov jazyka, nielen tých jazykovedných, privítal zaujímavým citátom Jamesa Hulberta o práci lexikografa: „*Každý deň rieši lexikograf nové problémy, väčšinou malé, ale nesmierne zaujímavé; na sklonku dňa sa cíti zdravo unavený, ale spokojný...*“

Program podujatia vyplnili slová redaktorov, autorov či spoluautorov rôznych špecifických lexikografických diel.

Prvým referentom bol Milan Majtán, vedúci oddelenia dejín slovenčiny Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV. Prítomní mali možnosť nazrieť do zákulisia neľahkej tvorby jednotlivých zväzkov *Historického slovníka slovenského jazyka*, ktorého šiesty zväzok je dnes na pulkoch našich kníhkupectiev. Konceptia práce na historickom slovníku sa začala formovať v roku 1961 excerpciou materiálu, ktorá vyústila do kartotéky zloženej z miliónov excerpčných lístkov. Roku 1973 vznikol ukážkový zošit z predpisovného obdobia, pri ktorom si kolektív autorov uvedomil klady i zápory zvolenej konceptie. Išlo najmä o rozsah slovníka a ten sa napokon ustálil na slovník stredného typu v rozsahu predpokladaných 7 – 8 zväzkov.

Zámer prípravy Historického slovníka slovenského jazyka spred takmer tridsiatich rokov sa v súčasnosti stáva reálne hmatateľný. Ak si zaspomí-

name, prvý zväzok Historického slovníka slovenského jazyka uzrel svetlo sveta v roku 1991, následne vyšli ďalšie zväzky v rokoch 1992, 1994, 1995, 2000. V roku 2006 vyšiel šiesty – predposledný zväzok slovníka, na ktorom pracoval desaťčlenný kolektív odborníkov z oblasti histórie jazyka sústredených na pôde Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave. Slovník zachytáva lexiku excerpovanú z pamiatok (testamenty, súpisy pozostalostí, právne knihy atď.) z obdobia 15. – 18. storočia. „V heslovom zázname nájde používateľ varianty slov čiastočne aj výberovo, slová mierne hniezdované. Samozrejme, ak bol rozsah slovníka koncepciou obmedzený na istý počet zväzkov, treba počítať s faktom, že pri každom hesle nenájde používateľ doklady zo západného, stredného i východného Slovenska súčasne. Snažili sme sa však o reprezentatívne ukážky, aby slovník splnil cieľ, pre ktorý ho používatelia budú brať do rúk.“

Slovník slovenských nárečí II. a prácu na ňom predstavila odborníčka v oblasti slovenských nárečí Adriana Ferencíková. Všetkých priaznivcov dialektológie potešila informáciou o počte zväzkov Slovníka slovenských nárečí – plánované sú štyri zväzky. Spomenula aj problémy, s ktorými sa autorský kolektív pri práci s nárečiami a ich spracovaním v slovníkovej podobe stretáva – jedným z kľúčových je definícia nárečového slova, od ktorej sa odvíja zaradenie slova do slovníka. V slovníku nájdeme tvary konkrétneho slova pochádzajúce z rôznych nárečových oblastí, ako aj ich písanú podobu. Adriana Ferencíková upriamila pozornosť poslucháčov aj na *Atlas slovenských nárečí*, po ktorom používateľ môže siahnuť v prípade, že by potreboval zistiť aj územné rozmiestnenie skúmaného nárečového javu na našom území. Prítomní mali možnosť overiť si svoje nárečové vedomosti spojené so slovami *pery* či *zemiaky*, ktorých nárečovú podobu sa nakoniec auditóriu podarilo spoločne zrekonštruovať takmer dokonale. Záverečné slová referentky boli výzvou: „Slovník netreba čítať, ale používať a materiál naň je potrebné stále zbierať. V súčasnosti totiž potrebuje dialektologické oddelenie Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV práve spolupracovníkov, ktorí by materiál zbierali priamo v teréne. Vy, ktorí môžete, pomáhajte napríklad diplomovými prácami.“

Svoje miesto v predstavovaní lexikografickej produkcie Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV mal, samozrejme, aj slovník, ktorého sa spoločnosť dožadovala veľmi dlho, slovník, ktorý preklenul 38-ročné obdobie absencie takejto publikácie – *Slovník súčasného slovenského jazyka A – G*. Prítomní

mali možnosť počuť z úst hlavných redaktoriek tohto monumentálneho diela Kláry Buzássyovej a Alexandry Jarošovej vecné a informačne nasýtené formulácie týkajúce sa najčerstvejšieho výkladového slovníka slovenského jazyka a jeho vzniku. V pripravovaných ôsmich zväzkoch slovníka bude zachytená lexika v rozsahu približne 220 – 240 tisíc slov, ktorá pokrýva rozpätie 50 rokov. Kolektív autorov sa začal výraznejšie tvoriť v roku 1995, keď jeho rady doplnili skúsené autorky dokončeného Slovensko-ruského slovníka. Novou a neoceniteľnou pomocou pri koncipovaní hesiel prvého zväzku Slovníka súčasného slovenského jazyka bola 1. lexikálna databáza, na ktorej základe sa v roku 2002 začala cielene budovať databáza Slovenského národného korpusu v súčasnosti obsahujúca vyše 350 miliónov textových jednotiek. S ňou majú autori slovníka možnosť denne pracovať – už nie sú odkázaní len na preberanie kartotečných lístkov tak, ako to bolo v začiatočných fázach tvorby slovníka pred rokom 2002. Celá koncepcia práce a tvorby slovníka je opísaná na jeho úvodných stranách. Na ilustráciu môžeme spomenúť aspoň pár dôležitých bodov: v heslovej stati je presne uvedená výslovnosť každého potenciálne nejasného slova, gramatická informácia je rozsiahlejšia, ako sme boli doteraz zvyknutí – teda dnes sa už nemôže stať, že by používateľ jazyka nevedel interpretovať uvedenú skratku v slovníku, všetko je v ňom prehľadne rozpísané. Slovník je prínosom aj v uvádzaní pôvodu konkrétnych slov, autori obmedzili hniezdovanie slov. Alexandra Jarošová upozornila prítomných na zložitosť výkladu každého jedného hesla, na používanie sémanticky jednoduchších slov vo výklade, aby výklad nebol „štylistickým cvičením, ale naozaj jasným a zrozumiteľne podaným vysvetlením významu konkrétneho slova“. Slovník má vedecko-opisný a kodifikačný rozmer, hoci niektorí používatelia by mohli namietat' proti dvojtvarom v prípadoch slov zakončených na *-ar/-ár; -areň/-áreň*. Slovník súčasného slovenského jazyka však odráža situáciu reálneho používania jazyka i tlak na prehodnotenie striktno kodifikovanej normy. Kolektívny rozmer diela sa odráža aj v počte autorov tejto jedinečnej lexikografickej publikácie – 12-členný tím žien, dve hlavné redaktorky, 73 odborných konzultantov a množstvo ďalších spolupracovníkov. To všetko svedčí o výnimočnosti lexikografického diela – prvého zväzku *Slovníka súčasného slovenského jazyka A – G*.

Ani členovia Inštitútu slovakistiky, všeobecnej jazykovedy a masmediálnych štúdií Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity Martina Ivanová a Martin Ološtiak neprišli do priestorov knižnice SNM naprázdno. Dlhú cestu z druhej strany Slovenska merali preto, aby priaznivcom slovenského jazyka predstavili svoju lexikografickú produkciu, ktorá je zameraná na špecifickejších používateľov ako spomenuté slovníky z produkcie Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave.

Kolektívne dielo *Slovník koreňových morfém slovenčiny* vyšlo v nadväznosti na známy Morfematický slovník slovenčiny. 66 500 lexém je segmentovaných a usporiadaných podľa koreňových morfém. K nim sú priradené aj doplnujúce informácie v podobe čísel predstavujúcich napríklad cudzí či domáci pôvod koreňovej morfémy. V slovníku používateľ ocení znázornenie slovotvorných vzťahov – stupeň motivovanosti, vzájomnú, príp. viacnásobnú motivovanosť.

O pôvode *Slovníka anglických vlastných mien v slovenčine*, ktorý sa dostal na pulty našich kníhkupectiev v roku 2006, sme sa mohli dozvedieť z úst jedného z jeho autorov Martina Ološtiaka. Prínos slovníka je evidentný už z jeho názvu: tri druhy zachytenej výslovnosti – anglická, poslovenčená a slovenská i skloňovanie osobných mien, názvov hudobných skupín či geografických názvov.

Najhorúcejšou novinkou utorkového popoludnia v knižnici SNM bol druhý zväzok *Valenčného slovníka slovenských slovies* priamo privezený z tlačiarne, ktorý spracovala Jolana Nižniková na báze Slovenského národného korpusu. Špecifickosť a odbornosť slovesnej valencie zachytenú v tejto publikácii istotne docenia viac jazykovedci ako bežní používatelia jazyka.

Záverom popoludnia boli jazykové diskusie pri chutných koláčikoch, o ktoré sa postaralo vedenie Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV – ako obyčajne skvelý organizátor celej akcie spolu s Jazykovedným ústavom Ľ. Štúra SAV v Bratislave a so Slovenským národným múzeom.

Katarína Gajdošová